

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Πύλες της Ιστορίας
Πύλες Πολιτισμού

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

Πύλες της Ιστορίας
Πύλες Πολιτισμού

Ο πολυώνυμος Χάνδακας σε όλους τους χάρτες της Αναγέννησης αποτυπώνεται ως πόλη που περιβάλλεται από ισχυρά τείχη. Το αρχαίο Ηράκλειο που διαδέχτηκε τον 9ο αιώνα, ως Χάνδακας, τη Γόρτυνα, ακολούθησε την ιστορική πορεία όλων των πόλεων της Ανατολικής Μεσογείου. Σπουδαίος ναύσταθμος ήδη από την αρχαιότητα υπήρξε “μήλο της έριδος” ανάμεσα σε όλες τις μεγάλες δυνάμεις. Ο νέος οχυρός περίβολος που κατασκεύασαν οι Ενετοί, (μέσα 15ου-τέλη 16ου αιώνα), ήταν το μεγαλύτερο έργο που έγινε στην Κρήτη για αιώνες. Συμπεριλαμβάνει τόσο τον αρχαίο, όσο και το σύγχρονο πυρήνα της πόλης. Οι πύλες που παρουσιάζονται εδώ δίνουν ένα ερέθισμα στον επισκέπτη, ο οποίος έρχεται σε επαφή με ένα μεγάλης σημασίας και μεγέθους έργο της Αναγέννησης. Τόσο για τον κάτοικο όσο και για τον επισκέπτη η περιήγηση σε αυτές αποτελεί μια ιδιαίτερη εμπειρία, γιατί η οχύρωση σφράγισε την ταυτότητα της πόλης και αποτέλεσε διαχρονικά σηματοφόρο στην ιστορία της.

Ο Χάνδακας στα μέσα του 17ου αιώνα κατοικούνταν από περίπου 17.000 Ενετούς, Έλληνες, Αρμένιους, Εβραίους και άλλες φυλές, όπως όλες οι μεγάλες εμπορικές πόλεις της Μεσογείου. Είναι η εποχή που ολοκληρώθηκε ένα από τα πιο ισχυρά και αξιοθαύμαστα έργα όλων των εποχών στην ανατολική Μεσόγειο, ο νέος οχυρός περίβολος.

Το παλιότερο βυζαντινό τείχος κάλυπτε μόνο το ένα τρίτο της πόλης, που είχε επεκταθεί ήδη στα προάστια από το 13ο αιώνα. Το 15ο αιώνα διαπιστώθηκε ότι το παλαιό τείχος ήταν ανεπαρκές για την άμυνα. Γι' αυτό κατεδαφίστηκε ή μετατράπηκε σε στρατώνες, πυριτιδαποθήκες, σιταποθήκες και υδραγωγείο. Οι πιο σημαντικές πύλες της πορείας των βυζαντινών τειχών ήταν η επιβλητική Πύλη Βολτόνε στο σημερινό Μείντάνι, που κατεδαφίστηκε μετά το σεισμό του 1856 και η πύλη του Μόλου στο λιμάνι, που βομβαρδίστηκε από τους Άγγλους στα γεγονότα του Αυγούστου του 1898.

Ο σχεδιασμός του νέου τείχους ακολούθησε τις αρχές του προμαχωνικού συστήματος και η κατασκευή του διήρκεσε έναν περίπου αιώνα (1462-1570). Ένα τεράστιο λιθωμένο ανάχωμα ενισχυμένο με καρδιάσχημους ή τριγωνικούς προμαχώνες περιβάλλει την πόλη. Σκοπός ήταν η απόσβεση της ορμής των εχθρικών βλημάτων. Η πλατιά και ξηρή τάφρος έφερνε ένα γύρω την οχύρωση μαζί με ένα σύμπλεγμα από εξωτερικά οχυρά και υπόγειες σήραγγες, που κατασκευάζονταν μέχρι και το τελευταίο έτος του Κρητικού πολέμου, το 1645-1669.

Οι συνολικά επτά προμαχώνες (Σαμπιονάρα, Βιτούρι, Ιησού, Μαρτινένγκο, Βηθλεέμ, Παντοκράτορα, Αγίου Ανδρέα) χτισμένοι ανά αποστάσεις, συνδέονται με το τείχος με ένα «λαιμό». Στο εσωτερικό κάθε προμαχώνα, στο «λαιμό» υπάρχουν αμφίπλευρα δυο όμοιες χαμηλές πλατείες. Οι χαμηλές πλατείες κατασκευάστηκαν στα πλευρά, χαμηλότερα από το ισόπεδο του προμαχώνα. Καθεμιά είχε δύο κανονιοθυρίδες για την προστασία των δημόσιων-αστικών πυλών, της τάφρου, των ευθύγραμμων τμημάτων του τείχους ανάμεσα στους προμαχώνες και των εξωτερικών οχυρών.

Η πρόσβαση στο επίπεδο των χαμηλών πλατειών από την πόλη γινόταν διαμέσου των Πυλών και των λιθόδητων στοών κάτω από τις τεράστιες επιχωματώσεις. Από το ισόπεδο των χαμηλών πλατειών υπήρχαν επικλινείς στοές μέσα στους προμαχώνες που οδηγούσαν στην τάφρο. Αυτές οι πύλες ήταν αποκλειστικά στρατιωτικής χρήσης, σώζονται δε συνολικά οκτώ: Βιτούρι, νότιοανατολική και νότιοδυτική στρατιωτική πύλη Ιησού, νότια στρατιωτική πύλη Μακάσι (Μαρτινένγκο), βόρεια και νότια στρατιωτική πύλη Βηθλεέμ, βόρεια και νότια στρατιωτική πύλη Παντοκράτορα.

Η επικοινωνία της πόλης με την ύπαιθρο και τη θάλασσα γινόταν διαμέσου δημοσίων-αστικών πυλών. Οι χερσαίες πύλες ανοίχθηκαν εκεί που οδηγούσαν οι βασικές οδικές αρτηρίες της πόλης, στα ανατολικά η Πύλη Αγίου Γεωργίου ή Λαζαρέτο, στα νότια η πύλη Ιησού ή Καινούργια Πόρτα, στα δυτικά η Πύλη Παντοκράτορα ή Πανιγκρά. Εξωτερικά για λόγους ασφάλειας είναι στενές, ενώ η εσωτερική όψη προς την πόλη είναι μνημειακή. Είναι διακοσμημένες με εντοιχισμένα μετάλλια, θυρεούς και γλυπτά, κατά τα πρότυπα της Αναγέννησης. Υπήρχαν και δευτερεύουσες πύλες όπως η Πύλη του Δερματά, η πύλη των Νεωρίων, η πύλη Σαμπιονάρα.

Φώτο: Οι φωτογραφίες των αρχών του αιώνα (G. Gerola), προέρχονται από το αρχείο της Βικελαίας Δημοτικής Βιβλιοθήκης.

Χάρτης: Η πόλη και η ενετική οχύρωση κατά τα μέσα του 17ου αιώνα (Hans Rudolf Werdmüller, Ιστορικό Μουσείο Κρήτης, © E.K.I.M.)

Πύλη Σαμπιονάρα

Άποψη του εσωτερικού της θολοσκεπούς στοάς, η οποία οδηγεί από την την έξοδο, σημερινό ΚΤΕΛ, προς εσωτερικό της πόλης

Άποψη από νότο του εσωτερικού της θολοσκεπούς στοάς, η οποία οδηγεί από το εσωτερικό της πόλης προς την έξοδο, σημερινό ΚΤΕΛ

Η πρόσοψη της εξόδου προς το ΚΤΕΛ

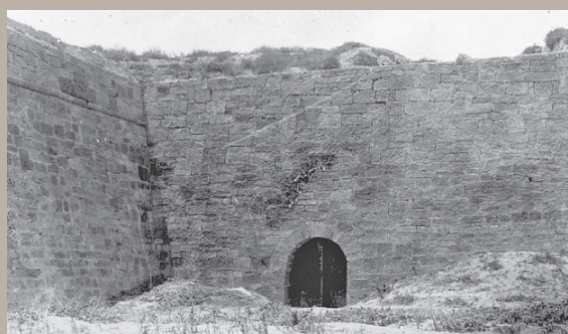

Άποψη από την οδό Δουκός Μποφώρ. Η αετωματική πρόσοψη της Πύλης Σαμπιονάρα προς το εσωτερικό της πόλης.

Πύλη Σαμπιονάρα

Η πύλη Σαμπιονάρα βρίσκεται στη βόρειοανατολική πλευρά του οχυρού περιβόλου επί της οδού Δουκός Μποφώρ. Οδηγούσε από το εσωτερικό της πόλης μέσα από μια επικλινή στοά στη μεγάλη αμμώδη παραλία που εκτεινόταν σε όλη την παράκτια ζώνη. Ο προμαχώνας Σαμπιονάρα ήταν ένα από τα αδύναμα σημεία του τείχους γιατί θεμελιώθηκε στην άμμο. Η άμμος δεν επέτρεπε να κατασκευαστούν κανονικά οι «μίνες», οι υπόγειες γαλαρίες για τη διεξαγωγή του πολέμου κάτω από τη γη, με αποτέλεσμα η άμυνα να υστερεί σημαντικά. Ο προμαχώνας Σαμπιονάρα, όπως και ο προμαχώνας του Αγίου Αντρέα στη βόρειοδυτική πλευρά, σχεδόν ισοπεδώθηκε από τις οθωμανικές δυνάμεις την τελευταία φάση του Κρητικού

Πολέμου. Στην άμυνά του συμμετείχαν Έλληνες Ζακυνθinoί και Κεφαλλονίτες και μετά Γάλλοι μαζί με τους Ιταλούς και τους Κρητικούς. Μετά την κατάκτηση, το 1669, ξαναχτίστηκε από τους Τούρκους. Η πύλη προς το εσωτερικό της πόλης φέρει αετωματική πρόσοψη και η στοά είναι επιστρωμένη με λιθόστρωτο από βότσαλα σε μεγάλα πεζούλια. Τα τελευταία χρόνια αποκαλύφθηκε ξανά και διαμορφώθηκε ο περιβάλλων χώρος.

Αρχές 20ού αιώνα, η έξοδος προς την αμμώδη ακτή έξω από τα τείχη. (φωτο: G.Gerola)

Πύλη Αγίου Γεωργίου

Λεωφόρος Ικάρου, έξοδος της πύλης Αγίου Γεωργίου. Δεξιά η κρήνη Χανιαλή (1709). Αριστερά ψηλά στο τείχος διακρίνεται σειρά θυρεών Ενετών αξιωματούχων.

Είσοδος της πύλης του Αγίου Γεωργίου, σύγχρονη προσθήκη.

Εσωτερική άποψη. Λήψη από τον κυκλικό θολοσκεπή χώρο.

Σύγχρονη θολοσκεπής στοά η οποία κατασκευάστηκε για την έξοδο από τη σωζόμενη στοά προς την πλατεία Ελευθερίας.

Κυκλικός θολοσκεπής χώρος με οπή φωτισμού και εξαερισμού, δεξιά η έξοδος προς την τάφρο (λεωφόρος Ικάρου), αριστερά η στοά προς την πλατεία Ελευθερίας.

Πύλη Αγίου Γεωργίου

Στην ανατολική πλευρά της πόλης ήταν η Πύλη Αγίου Γεωργίου ή Μαρουλά ή Λαζαρέτο. Μια στοά μήκους 98μ οδηγούσε ανατολικά έξω από την πόλη στο λοιμοκαθαστήριο ή Λαζαρέτο και στο φρούριο του Αγίου Δημητρίου, όπου βρίσκεται σήμερα το «Καπετανάκειο» σχολικό συγκρότημα. Η πύλη πήρε το όνομα «Λαζαρέτο» από το λοιμοκαθαστήριο που βρισκόταν στην ανατολική πλευρά της πόλης. Ονομαζόταν και «Μαρουλά», γιατί ΒΑ της πόλης υπήρχε εκτεταμένος ομώνυμος οικισμός. Εσωτερικά η πρόσοψη της πύλης Αγίου Γεωργίου δε σώζεται, βρισκόταν περίπου στο χώρο της προτομής του Νίκου Καζαντζάκη στην πλατεία Ελευθερίας. Η πρόσοψη της πύλης στο εσωτερικό της πόλης, ανοιγόταν στο μέσον πενταγωνικής πρόσοψης, πλαισιωμένη από δύο κίονες, που στηρίζαν επιγραφή με το θυρεό των Ζορζί. Την πρόσοψή της κοσμούσαν μετάλλια με έφιππο τον Άγιο Γεώργιο, το λέοντα της Βενετίας και θυρεούς. Μαρτυρίες αναφέρουν ότι «...από αυτή την πόρτα μπαίνανε πεζοί, καβαλάρηδες, καρότσες και αραμπάδες. Ένας λοξός κατήφορος στρωμένος με καλντερίμι έφτανε ως τη βάση του φρουρίου, όπου άλλη θεόρατη πόρτα έβγαζε στο δρόμο προς την Τρυπητή, το Τρυπητό Χαράκι

το Κακό Όρος και τις ανατολικές επαρχίες...». Στην τουρκοκρατία, όπως και στην ενετοκρατία, οι φρουροί, «νιζάμηδες», εισέπρατταν από τους αγωγιάτες το φόρο, το «εμιρί». Λίγο πριν την έξοδο της στοάς υπήρχε, όπως και στις άλλες καστρόπορτες, ο «εβλιάς», ο Άγιος-προστάτης της Πύλης. Όμως κάποιοι κάτοικοι της πόλης, μέσα σε κλίμα εθνικισμού, ήθελαν την κατεδάφισή της για να εξαλειφτούν τα μνημεία των Τούρκων και Ένετών κατακτητών. Μια νύχτα του 1917 η πύλη ανατινάχτηκε και κατεδαφίστηκε, και τα γλυπτά διασκορπίστηκαν. Ορισμένα γλυπτά της βρίσκονται στο Ιστορικό Μουσείο Κρήτης. Σήμερα σώζεται επί της λεωφόρου Ικάρου η εξωτερική πύλη και μέρος της στοάς. Η έξοδος έχει πλάτος 2,35μ. και φέρει χρονολογία 1565. Από εκεί τον Ιούνιο του 1669 έγινε η ολέθρια έξοδος των γαλλικών δυνάμεων του δούκα του Μποφώρ εναντίον των Τούρκων. Η κρήνη Χανιαλή (1709) κοσμή την έξοδό της (αρχικά ήταν στην ομώνυμη οικία επί της οδού Ζωγράφου αρ.8)

Προμαχώνας Βιτούρι, άποψη από βόρεια, αριστερά η τάφρος, δεξιά η έξοδος στην τάφρο της Πύλης Αγίου Γεωργίου. (φωτο: G.Gerola)

Αρχές 20ου αιώνα, πύλη Αγίου Γεωργίου, προς το εσωτερικό της πόλης. Αετωματική πρόσοψη με κεντρική τοξωτή πύλη, εκατέρωθεν της οποίας ανοίγονταν δυο πυλίδες για χρήση από τη φρουρά. (φωτο: G.Gerola)

Στρατιωτική Πύλη Βιττούρι

Η είσοδος της πύλης Βιττούρι από την οδό Πεδιάδος.

Η θολοσκεπής στοά από το εσωτερικό της πόλης προς την χαμηλή πλατεία.

Η πρόσοψη της στοάς εξόδου προς την τάφρο.

Στοά εξόδου, άποψη από την τάφρο προς την χαμηλή πλατεία της Πύλης Βιττούρι. Δεξιά η «μίνια», τμήμα υπόγειου δικτύου σηράγγων για την ανθυπονόμευση του εχθρού.

Εσωτερική άποψη της στοάς εξόδου.

Χαμηλή πλατεία άποψη από ΝΑ. Διακρίνονται οι δυο κανονιοθυρίδες και δεξιά η πύλη προς το εσωτερικό της πόλης

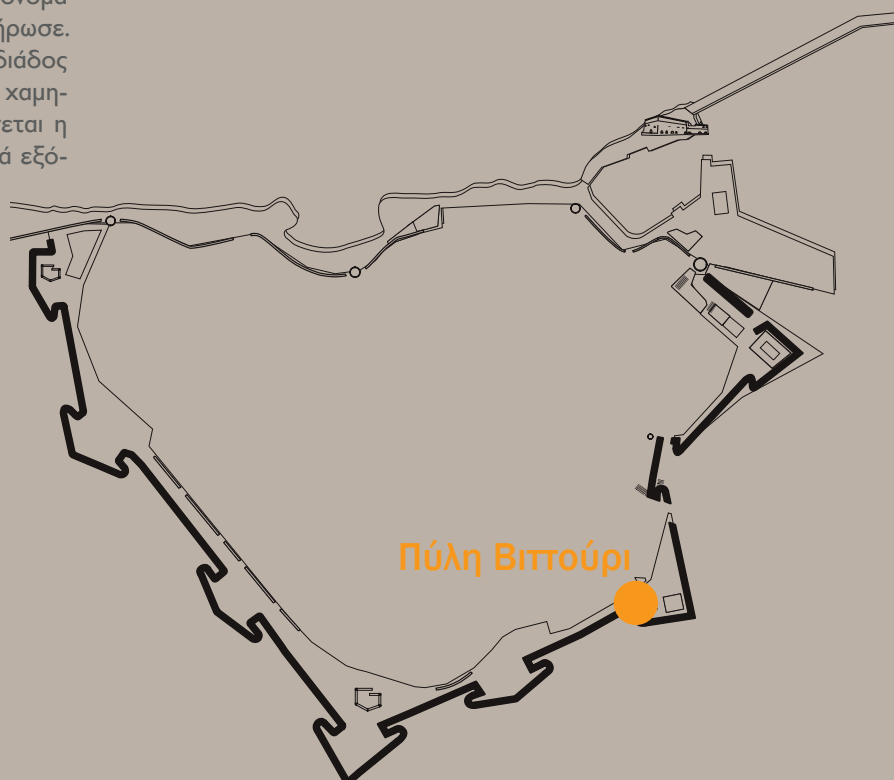
Στρατιωτική Πύλη Βιττούρι

Στην ανατολική πλευρά των τειχών υπάρχει η αποκατεστημένη σήμερα πύλη Βιττούρι η οποία ήταν αποκλειστικά στρατιωτικής χρήσης. Αρχικά ο προμαχώνας Βιττούρι ονομαζόταν Γωνία Καλλέργη, έπειτα ονομάστηκε Αγίου Ελευθερίου από μη σωζόμενο σήμερα ναό και τελικά το 1540 Βιττούρι από το όνομα του Γενικού Προβλεπτή Κρήτης, ο οποίος τον ολοκλήρωσε. Η είσοδος στην πύλη Βιττούρι βρίσκεται στην οδό Πεδιάδος στην περιοχή της Βίγλας. Καμαρωτή στοά οδηγεί στη χαμηλή πλατεία, όπου ανάμεσα στις κανονιοθυρίδες διακρίνεται η χρονολογία 1565. Από τη χαμηλή πλατεία επικλινής στοά εξό-

δου, “sortita”, κατευθύνεται στην τάφρο. Στο τέλος της υπάρχει «μίνια» σκαμμένη κάθετα στο τοίχωμα με κατεύθυνση νότια. Κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο η στοά από την οδό Πεδιάδος προς την χαμηλή πλατεία χρησιμοποιήθηκε ως καταφύγιο.

Αρχές 20ου αιώνα, άποψη της ΝΑ πλευράς των τειχών. Αιχμή του προμαχώνα Βιττούρι, όπου βρίσκεται το πάρκο Γεωργιάδη. Στο βάθος οι σωζόμενοι σήμερα «Μύλοι Καστρινάκη», (φωτο: G.Gerola).

Πύλη Ιησού

Πύλη Ιησού άποψη της εσωτερικής πρόσοψης της πύλης Ιησού η οποία ολοκληρώθηκε το 1587. Επηρεασμένη από την Αναγέννηση φέρει θριγικό δωρικού ρυθμού.

Άποψη του εσωτερικού της πύλης Ιησού, σημερινή έκθεση αφιερωμένη στον Νίκο Καζαντζάκη.

Άποψη από τη ΒΔ θολοσκεπή αίθουσα στο εσωτερικό της πύλης η οποία επικοινωνεί με την κεντρική διάβαση διαμέσου τοξωτού ανοίγματος. Στο βάθος διακρίνεται η ΒΑ αίθουσα.

Η νότιο ανατολική στρατιωτική πύλη Ιησού, προσωρινά χρησιμοποιείται ως αποθήκη.

Δημόσια πύλη Ιησού, άποψη της εξωτερικής πρόσοψης, διακρίνονται οι θυρεοί Ενετών αξιωματούχων και το μονόγραμμα VHS σε μέταλλο, που σημαίνει Ιησούς.

Πύλη Ιησού

Η δημόσια - αστική Καινούργια Πόρτα ή Πύλη Ιησού είναι νεώτερη από τις άλλες (χρονολογία 1587), θεωρείται η πιο αρμονική και επιβλητική, σήμερα φιλοξενεί έκθεση για τον Νίκο Καζαντζάκη. Το όνομά της οφείλεται στο μικρό ναό, αφιερωμένο στον Χριστό, που ήταν αμέσως έξω από το τείχος. Εξωτερικά πάνω από την είσοδο είναι εντοιχισμένο μέταλλο με το γοτθικό μονόγραμμα του Ιησού, μια ανάγλυφη πλάκα με οικόσημα Ενετών αξιωματούχων και χρονολογία 1567. Μια επίπεδη στοά μήκους 42μ. και πλάτους 5,5μ. οδηγεί στο εσωτερικό της πόλης. Εσωτερικά η αναγεννησιακή πρόσοψη επιστέφεται με θριγκό, που φέρει τρίγλυφα και μετόπες (λέοντες του Αγίου Μάρκου, όπλα, ρόδακες, βουκράνια). Η επιγραφή στο υπέρθυρο έχει χρονολογία 1587 και το όνομα του Δούκα Ιωάννη Μοτσενίγκο που ολοκλή-

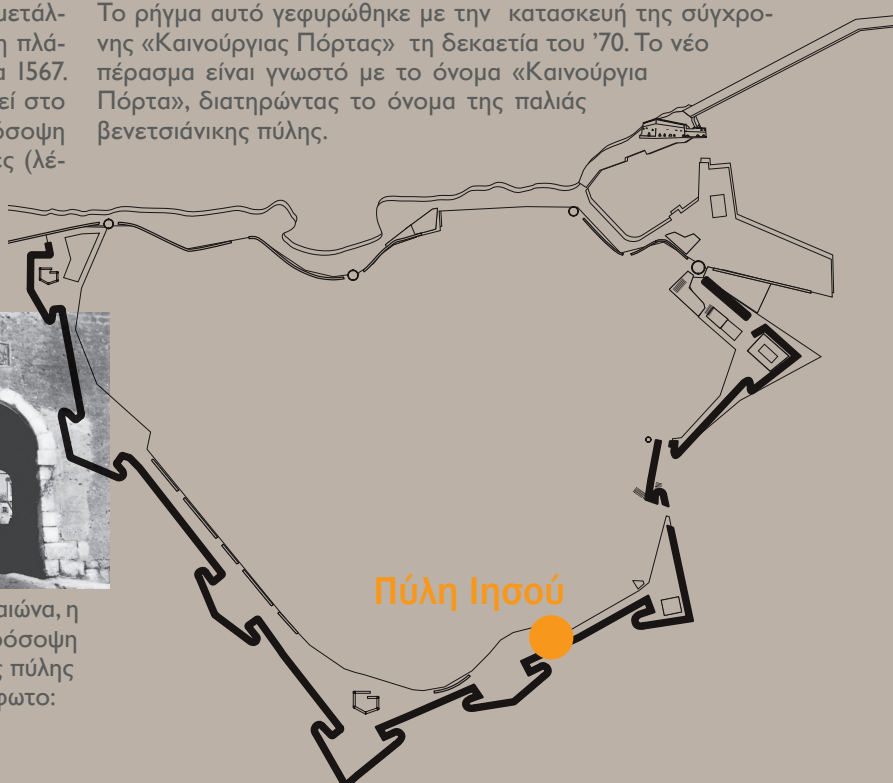
ρωσε την πύλη. Στις πλευρές της υπάρχουν δυο μικρότερες πύλες, που οδηγούν σε θολοσκέπαστες αίθουσες. Αρχικά στη θέση της σημερινής Καινούργιας Πόρτας ήταν αδιάσπαστο το βενετσιάνικο τείχος. Μέρος του τείχους κατεδαφίστηκε στις αρχές του 20ου αιώνα για τη διέλευση των οχημάτων. Το ρήγμα αυτό γεφυρώθηκε με την κατασκευή της σύγχρονης «Καινούργιας Πόρτας» τη δεκαετία του '70. Το νέο πέρασμα είναι γνωστό με το όνομα «Καινούργια Πόρτα», διατηρώντας το όνομα της παλιάς βενετσιάνικης πύλης.

Αρχές 20ου αιώνα, η εσωτερική πρόσοψη της δημόσιας πύλης Ιησού 1587. (φωτο: G.Gerola)

Αρχές 20ου αιώνα, η εξωτερική πρόσοψη της δημόσιας πύλης Ιησού 1567. (φωτο: G.Gerola)

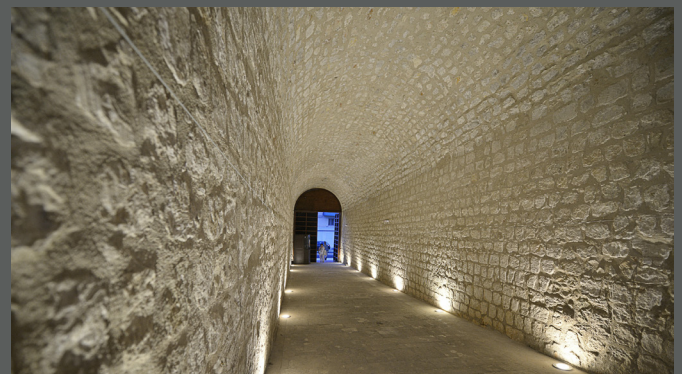
Στρατιωτική πύλη Ιησού «Κηποθέατρο Μάνος Χατζηδάκης»

Η πρόσοψη της νότιοδυτικής στρατιωτικής πύλης Ιησού, σήμερα φιλοξενεί το «Κηποθέατρο Μάνος Χατζηδάκης».

Άποψη της χαμηλής πλατείας, «κηποθέατρο Μάνος Χατζηδάκης», στο οποίο οδηγεί η νότιο δυτική στρατιωτική πύλη Ιησού. Λήψη από το ισόπεδο του προμαχώνα Ιησού.

Το εσωτερικό της θολοσκεπούς στοάς που οδηγεί από το εσωτερικό της πόλης στο «κηποθέατρο Μάνος Χατζηδάκης».

Το εσωτερικό της στοάς εξόδου “sortita” από το κηποθέατρο «Μάνος Χατζηδάκης» προς την τάφρο

Η εξωτερική πρόσοψη της στοάς εξόδου στην τάφρο.

Το εσωτερικό της στοάς εξόδου "sortita" προς την τάφρο.

Στρατιωτική πύλη Ιησού «Κηποθέατρο Μάνος Χατζηδάκης»

Ο καρδιόσχημος προμαχώνας Ιησού εκτός από την αστική φέρει και δυο στρατιωτικές πύλες, μια ανατολικά και μια δυτικά. Η ανατολική στρατιωτική πύλη, σήμερα αποθήκες της Εφορείας Αρχαιοτήτων, οδηγεί στην ανατολική χαμηλή πλατεία. Η πρόσοψη της πύλης είναι τοξωτή και κοσμεύεται πάνω από την είσοδο με ανάγλυφους θυρεούς Ενετών αξιωματούχων. Η χαμηλή πλατεία είναι ορατή από την εξωτερική πλευρά της πύλης Ιησού και πάνω από το ισόπεδο του προμαχώνα.

Η δυτική στρατιωτική πύλη Ιησού είναι όμοια με την ανατολική.

Σήμερα η χαμηλή πλατεία φιλοξενεί το «Κηποθέατρο Μάνος Χατζηδάκης». Όπως όλες οι χαμηλές πλατείες έχει δυο κανονιστικές οδοί και στοά εξόδου, sortita, προς την τάφρο, όπου βρίσκεται σήμερα το «Αγροκλήπιο» του Δήμου Ηρακλείου. Αμέσως πριν την έξοδο προς την τάφρο υπάρχει «μίνι» λαξευμένη στο βράχο.

Πύλη Μακάσι

Η πρόσοψη προς την πόλη της στρατιωτικής πύλης «Μακάσι», αριστερά οι μαρμαρίνες πλάκες με τα ονόματα των αιχμαλώτων από τους Γερμανούς κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το εσωτερικό της πύλης Μακάσι, αναθηματικές στήλες αναγράφουν τα ονόματα των αιχμαλώτων από τους Γερμανούς κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το εσωτερικό της πύλης Μακάσι. Άποψη από τη χαμηλή πλατεία.

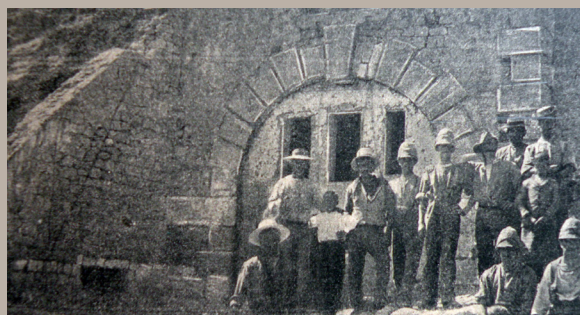

Άποψη της χαμηλής πλατείας στην οποία οδηγεί η στρατιωτική πύλη Μακάσι.

Πύλη Μακάσι

Η στρατιωτική πύλη Μαρτινένγκο ή στοά Μακάσι οδηγεί στη νότιοανατολική χαμηλή πλατεία και στη συνέχεια με πύλη εξόδου στην τάφρο. Η πρόσοψη της πύλης που έχει καταστραφεί, ήταν μνημειακή και πάνω από το υπέρθυρο υπήρχε ανάγλυφος ο λέοντας του Αγίου Μάρκου. Εσωτερικά προς την πόλη υπήρχε μεγάλο πηγάδι που άρδευε τα περιβόλια και τροφοδοτούσε την περιοχή, η λεγόμενη «πηγάδα», η οποία αποτυπώνεται σε ενετικούς χάρτες ήδη από το 1573. Αμέσως δυτικά, στον χώρο του «Τεκέ των Δερβίσηδων του τάγματος των Τριών Ανδρών», αποτυπώνεται σε ενετικούς χάρτες ο ναός της Παναγίας της Ερμιτίσσης. Μαρτυρικός τόπος η στοά Μακάσι

ήταν προσωρινός χώρος κράτησης Ελλήνων αιχμαλώτων, πριν τη μεταφορά τους στα στρατόπεδα, γι' αυτό σήμερα λειτουργεί ως μουσείο «Μνήμης Εθνομαρτύρων και Αφανών Ηρώων». Ο προμαχώνας Μαρτινένγκο διαθέτει και δεύτερη χαμηλή πλατεία νότιοδυτικά. Είχε ξεκινήσει η διάνοιξη πύλης από τη χαμηλή πλατεία προς την πόλη, όμως αν και κατασκευάστηκε ένα τμήμα της, δεν ολοκληρώθηκε ποτέ.

Η εξωτερική πρόσοψη της πύλης Μακάσι από την πλευρά της πόλης πριν να καταστραφεί η ανωδομή της. Μπροστά από την πύλη Άγγλοι στρατιώτες πιθανόν μαζί με ντόπιους στις αρχές του 20ου αιώνα. (φωτογραφία G.Gerola).

Στρατιωτική Πύλη Βηθλεέμ [Νότια]

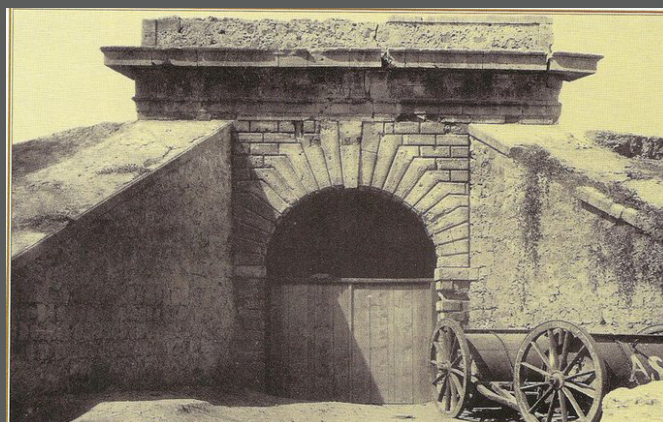
Η πρόσοψη προς την πόλη της νότιας στρατιωτικής πύλης Βηθλεέμ.

Άποψη της χαμηλής πλατείας, «Θερινός Δημοτικός Κινηματογράφος», στον οποίο οδηγεί η νότια στρατιωτική πύλη Βηθλεέμ. Λήψη από το ισόπεδο του προμαχώνα Βηθλεέμ

Νότια Πύλη

Ο προμαχώνας, Βηθλεέμ, όπως και οι δυο ομώνυμες πύλες στρατιωτικής χρήσης, πήραν το όνομά τους από ένα μικρό ναό της Παναγίας της Βηθλεέμ, χτισμένο στους αγρούς, έξω από το τείχος. Η νότια στρατιωτική πύλη οδηγεί στην αντίστοιχη χαμηλή πλατεία, όπου λειτουργεί «Θερινός Δημοτικός Κινηματογράφος», από εκεί δεύτερη πύλη εξόδου με μεγάλη κλίση κατέρχεται στην τάφρο. Όπως όλες οι χαμηλές πλατείες, διαθέτει δυο κανονιοθυρίδες. Η άμυνα συντονίζεται από τα πυρά των χαμηλών πλατειών, των ισόπεδων των προμαχώνων και των εξωτερικών οχυρών.

Η μνημειακή πρόσοψη προς την πόλη της βόρειας στρατιωτικής πύλης Βηθλεέμ στις αρχές του 20ου αιώνα. (φωτογραφία G.Gerola).

Στρατιωτική Πύλη Βηθλεέμ [Βόρεια]

Η μνημειακή πρόσοψη προς την πόλη της βόρειας στρατιωτικής πύλης Βηθλεέμ.

Άποψη της χαμηλής πλατείας, «Ανοιχτό θέατρο Πύλης Βηθλεέμ», στο οποίο οδηγεί η βόρεια στρατιωτική πύλη Βηθλεέμ. Λήψη από το ισόπεδο του προμαχώνα.

Βόρεια Πύλη

Στη βόρεια πλευρά του προμαχώνα Βηθλεέμ είναι η βόρεια στρατιωτική πύλη Βηθλεέμ. Η πρόσοψη προς το εσωτερικό της πόλης είναι μνημειακή με επιστύλιο που είχε επιγραφή. Σήμερα φιλοξενεί έκθεση για τον Δομίνικο Θεοτοκόπουλο ή Ελ Γκρέκο. Όπως και η νότια χαμηλή πλατεία και αυτή διαθέτει στοά εξόδου προς την τάφρο.

Πύλη Παντοκράτορα

Η πρόσοψη της πύλης Παντοκράτορα από το εσωτερικό της πόλης. Η αριστερή ήταν δημόσια-αστική και η δεξιά στρατιωτική. Ψηλά ανάγλυφο με το φτερωτό Λέοντα της Βενετίας, σύμβολο του Αγίου Μάρκου, το οποίο επιστέφεται με μετάλλιο, η μορφή του Παντοκράτορα σε προτομή και γύρω η επιγραφή «OMNIPOTENS».

Η θολοσκεπής αίθουσα στο εσωτερικό της πύλης Παντοκράτορα, από την οποία ξεκινούν οι στοές για τη χαμηλή πλατεία και την έξοδο από την πόλη.

Άποψη της εξωτερικής πρόσοψης της πύλης Παντοκράτορα η οποία φέρει το θυρεό του δόγη P. Loredan, ανάγλυφο λέοντα του Αγίου Μάρκου και μετάλλιο με τη μορφή του Χριστού σε προτομή και γύρω η επιγραφή στα ελληνικά «Παντοκράτορας», τη μόνη στα ελληνικά σε όλη την οχύρωση.

Νότια στρατιωτική πύλη Παντοκράτορα, χαμηλή πλατεία. Άποψη της εξόδου της στοάς της νότιας στρατιωτικής πύλης Παντοκράτορα.

Βόρεια στρατιωτική πύλη Παντοκράτορα, η είσοδος της στοάς, η οποία οδηγεί στη βόρεια χαμηλή πλατεία.

Βόρεια στρατιωτική πύλη Παντοκράτορα, το εσωτερικό της θολοσκεπούς στοάς, άποψη από την πλευρά της χαμηλής πλατείας.

Η χαμηλή πλατεία της βόρειας στρατιωτικής πύλης Παντοκράτορα.

Εσωτερική θολοσκεπής αίθουσα της πύλης Παντοκράτορα. Δεξιά η στοά στρατιωτικής χρήσης που οδηγεί στη νότια χαμηλή πλατεία, αριστερά η στοά δημόσιας χρήσης, η οποία οδηγούσε από και προς τα δυτικά προάστια.

Πύλη Παντοκράτορα

Η Πύλη Παντοκράτορα ή κατά συντομία Πανικρά ή Χανιώπορτα (1567), που οδηγούσε στις δυτικές επαρχίες είχε διττό ρόλο, στρατιωτικό και δημόσιο. Στην πύλη οδηγούσε η Strada Panigra, σημερινή λεωφόρος Καλοκαιρινού. Ο παρακείμενος ναός του Παντοκράτορα της έδωσε το όνομά του. Εσωτερικά, προς την πόλη, η πρόσοψή της είναι μνημειακή με δυο αψιδωτά ανοίγματα πλάτους 3μ. Τα ανοίγματα οδηγούν σε θολοσκεπαστη αίθουσα από την οποία ξεκινούν δυο θολοσκεπείς στοές, η αριστερή οδηγεί στην ύπαιθρο (πλάτος 4,5μ., μήκος 48,72μ. πλάτος: 5,5μ. ύψος: 5,9μ.) και η δεξιά οδηγεί στη στοά στρατιωτικής χρήσης, (μήκος 40μ. πλάτος: 4,5μ και ύψος 4,84μ.), που οδηγεί προς τη νότια χαμηλή πλατεία του Προμαχώνα Παντοκράτορα. Η πρόσοψη από την πλευρά της πόλης κοσμείται με ολόσωμο φτερωτό Λέοντα του Αγίου Μάρκου σε διασκελισμό και ψηλά με

μετάλλιο που φέρει τη μορφή του Παντοκράτορα, το οποίο περιβάλλεται από την επιγραφή «OMNIPOTENS» (Παντοκράτορας). Η έξοδος της πύλης κοσμείται πάνω από το υπέρθυρο με το φτερωτό Λέοντα του Αγίου Μάρκου, το θυρεό του Δόγη Loredan, τον λέοντα του Αγίου Μάρκου, την προτομή του Παντοκράτορα και την επιγραφή στα ελληνικά «Παντοκράτορας». Η πύλη έχει αποκατασταθεί και χρησιμοποιείται για εκθέσεις και εκδηλώσεις. Στη βόρεια πλευρά του προμαχώνα Παντοκράτορα υπάρχει η βόρεια στρατιωτική πύλη Παντοκράτορα. Επιμήκης θολοσκεπής στοά οδηγεί στη χαμηλή πλατεία, η οποία φέρει δυο κανονιοθυρίδες, όπως όλες οι χαμηλές πλατείες. Από τη χαμηλή πλατεία ξεκινά επικλινής στοά εξόδου "sortita" προς την τάφρο. Σήμερα η πύλη έχει αποκατασταθεί και χρησιμοποιείται για εκδηλώσεις.

Αρχές 20ου αιώνα, η πρόσοψη της Πύλης Παντοκράτορα από το εσωτερικό της πόλης. Η στρατιωτική πύλη καλύπτεται από κτήριο, το οποίο φέρει στην πρόσοψη μικρή κρήνη. Πιθανόν το κτήριο εξυπηρέτούσε ανάγκες της φρουράς. (φωτογραφία G.Gerola)

Αρχές 20ου αιώνα, η εξωτερική πρόσοψη της Πύλης Παντοκράτορα. (φωτογραφία G.Gerola).

**Βόρεια στρατιωτική
πύλη Παντοκράτορα**

**Αστική & στρατιωτική
πύλη Παντοκράτορα**

Στρατιωτική πύλη Αγίου Ανδρέα

Άποψη του σωζόμενου τμήματος της θολοσκεπούς στοάς της στρατιωτικής πύλης του Αγίου Ανδρέα από ΒΑ. Διακρίνεται ο τούρκικος επιπρομαχώνας.

Άποψη του προμαχώνα του Αγίου Ανδρέα, λήψη από ΒΔ.

Ο τούρκικος επιπρομαχώνας του Αγίου Ανδρέα, λήψη από νότια

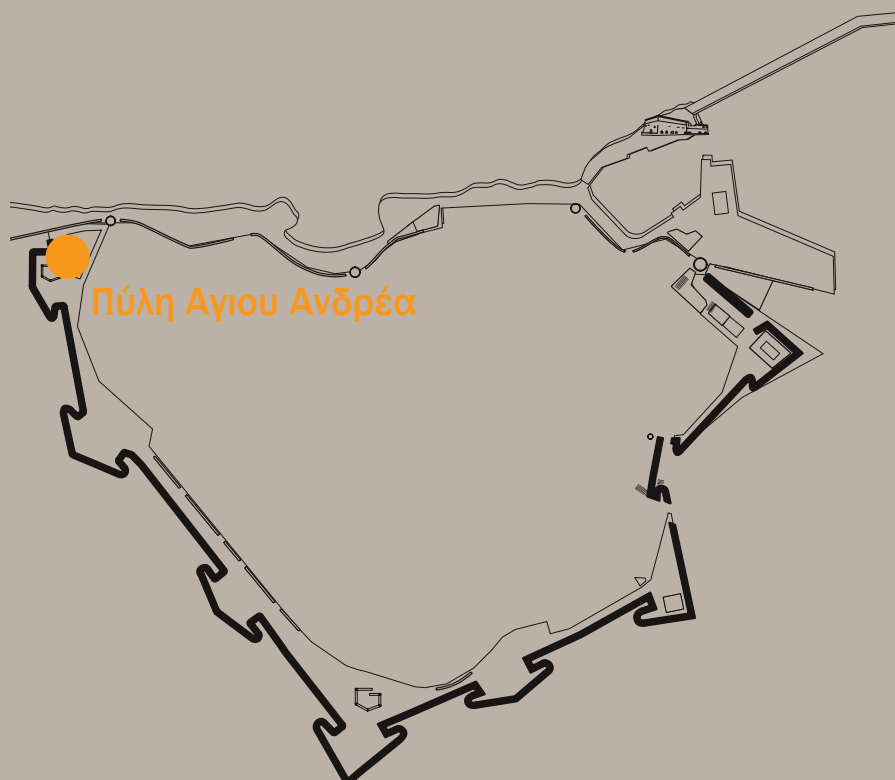

Η συνέχεια της ενετικής οχύρωσης προς τη θάλασσα, διακρίνονται σύγχρονες αναστηλωτικές επεμβάσεις και το ρήγμα για τη διάνοιξη της παραλιακής οδού.

Στρατιωτική πύλη Αγίου Ανδρέα

Η Πύλη του Αγίου Ανδρέα (Πύλη της Εφόδου, Γιουρούς Καπισί) ήταν μια δευτερεύουσα στρατιωτική πύλη και οφείλει το όνομα της σε παρακείμενο ομώνυμο ναό, ο οποίος δεν σώζεται. Από το εσωτερικό του προμαχώνα του Αγίου Ανδρέα επικλινής στοά οδηγούσε στη θάλασσα. Η ΒΔ πλευρά του τείχους ήταν το ίδιο ευάλωτη με τον αντίστοιχο προμαχώνα Σαμπιονάρα στη ΒΑ πλευρά του οχυρού περιβόλου. Το βραχώδες έδαφος δυσκόλευε την κατασκευή χαρακωμάτων και υπόγειων στοών έξω από την οχύρωση. Κυρίως στο τέλος του Κρητικού Πολέμου στον προμαχώνα του Αγίου Ανδρέα, διαδραματίστηκαν λυσσώδεις μάχες, με αποτέλεσμα σχεδόν να ισοπεδωθεί. Σε ανάμνηση των ξύλινων χαρακωμάτων που κατασκεύαζαν εσωτερικά οι Ενετοί, σήμερα η περιοχή ονομάζεται και «Ξύλινη ντάμπια». Οι Τούρκοι ονόμασαν τον προμαχώνα «Κιζίλ ντάμπια», «ερυθρό πρόχωμα» και την Πύλη Γιουρούς καπισί, Πύλη της Εφόδου. Μετά την κατάκτηση, ανοικοδομήθηκε το 1672 το τζαμί Φετιχέ, που σημαίνει θρίαμβος. Από την πλευρά αυτή εισήλθαν τα οθωμανικά στρατεύματα μετά την συνθηκολόγηση το 1669 για την παράδοση της πόλης. Σήμερα σώζεται νότια της παραλιακής λεωφόρου τμήμα της στρατιωτικής πύλης. Ο καρδιάσχημος προμαχώνας και ο επιπρομαχώνας που βλέπουμε σήμερα νότια της καμάρας της Πύλης του Αγίου Ανδρέα αποτελούν τούρκικη ανακατασκευή.

Δημόσια πύλη Δερματά

Η σύγχρονη πρόσοψη της πύλης Δερματά προς την πόλη. Η πρόσοψη κατεδαφίστηκε για τη διάνοιξη της οδού Σκορδγλών. Είναι ορατό το εσωτερικό της στοάς που πλαισιώνεται από δυο θολοσκεπείς αίθουσες

Άποψη από ΝΑ της εσωτερικής όψης.

Η είσοδος της στοάς από το εσωτερικό της πόλης.

Άποψη από ΝΑ της πύλης Δερματά.

Δημόσια πύλη Δερματά

Στο μέσον της απόστασης ανάμεσα στους προμαχώνες Αγίου Ανδρέα και Σαμπιονάρα σώζεται τμήμα της πύλης του Δερματά «Κούμ Καπί, Πύλη της Άμμου» (1595), όπου βρίσκονταν τα δερματάδικα του Χάνδακα. Η πρόσοψη της πύλης επηρεάστηκε πιθανόν από την εσωτερική πρόσοψη της πύλης Ιησού. Μια κεντρική διάβαση πλαισιωμένη από δυο παράλληλους θολοσκεπείς χώρους, οδηγούσε από το εσωτερικό της πόλης προς τον ομώνυμο αμμώδη όρμο. Η πρόσοψή της προς την πόλη ήταν μνημειακή. Ψηλή καμαρωτή πόρτα επιστεφόταν με αέτωμα και ανάγλυφο με το λέοντα του Αγίου Μάρκου. Από την

πύλη του Δερματά ήρθαν οι τελευταίες ενισχύσεις για την άμυνα του Χάνδακα κατά το τέλος του Κρητικού πολέμου το 1668 και 1669. Η μνημειώδης πρόσοψή της κατεδαφίστηκε μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο για την διάνοιξη της σημερινής οδού Σκορδυλών. Τέλος η στοά επεκτάθηκε προς τη θάλασσα για να επιχωθεί προκειμένου να διαπλατυνθεί η παραλιακή οδός.

Η εσωτερική πρόσοψη της πύλης Δερματά, άποψη από ΝΔ.
(φωτογραφία G.Gerola).

Η έξοδος προς τη θάλασσα επιστεφεται από φυλάκιο.
Αρχές 20ου αιώνα.
(φωτογραφία G.Gerola).

Επιμέλεια κειμένων:
Αλετράς Ζαχαρίας, Αρχαιολόγος

Φωτογράφιση:
Χριστοδουλάκης Μιχάλης

Επιμέλεια λευκώματος:
Νικολιδάκη Κάλλια, Αρχαιολόγος,
Δήμος Ηρακλείου: Τμήμα Προστασίας & Ανάδειξης Παλιάς Πόλης,
Οικιστικών Συνόλων & Ενετικών Τειχών

Layout:
MKS Διαφημιστική

Έργο:

«Πύλες της Ιστορίας, Πύλες Πολιτισμού» στο πλαίσιο του έργου «Διαμόρφωση Περιβάλλοντος Χώρου στον Κοινόχρηστο Χώρο του Προμαχώνα Σαμπιονάρα (Οδός Δ. Μποφώρ), με κωδικό MIS 375897 που χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα & Επιχειρηματικότητα», της προγραμματικής περιόδου «ΕΣΠΑ 2007-2013», με τη συγχρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Ταμείου Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΕΤΠΑ)»

Υλοποίηση:

Δήμος Ηρακλείου, Δ/ση Τεχνικών Έργων & Μελετών,
Τμήμα Προστασίας & Ανάδειξης Παλιάς Πόλης, Οικιστικών Συνόλων & Ενετικών Τειχών